

Henryk Skorowski

Wolność religijna podstawą praw człowieka w nauczaniu Jana Pawła II

Niepodległość i Pamięć 21/3-4 (47-48), 173-186

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Henryk Skorowski SDB

Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Wolność religijna podstawą praw człowieka w nauczaniu Jana Pawła II

Słowa kluczowe

Jan Paweł II, prawa człowieka, wolność religijna

Streszczenie

Nauczanie Jana Pawła II wnosi wiele ważnych i nowych elementów w rozwój problematyki praw człowieka na gruncie myśli społecznej Kościoła. Przez wielu jest on uważany już dziś za papieża praw człowieka. Artykuł dotyczy jednego z nowych i jakościowo ważnych aspektów problematyki praw człowieka w ujęciu Jana Pawła II – wolności religijnej jako podstawy wszystkich praw wolnościowych.

1. Wolność podstawowym prawem osoby ludzkiej

Wiele miejsca w nauczaniu Jana Pawła II zajmuje prawo do wolności. Papież wychodzi w opisie tego prawa od stwierdzenia, że „człowiek będąc stworzony na obraz i podobieństwo Boże /por. Rdz 1, 27/, jest nierozzerwalnie związany z tą wolnością, której żadna siła ani przymus zewnętrzny nie jest w stanie go pozbawić, i która stanowi podstawowe prawo człowieka jako jednostki i jako członka społeczeństwa”¹. Człowiek bowiem, w myśl nauczania Jana Pawła II, ujmowany jest i definiowany jako istota bytowo wolna². Wolność jest nie tylko wartością należną człowiekowi, ale składowym elementem jego natury, pojęcia osoby, o czym między innymi mówi papież wprost: „Istota wolności tkwi we wnętrzu człowieka, należy do natury osoby ludzkiej i jest jej znakiem rozpoznawczym”³. Analiza nauczania Jana Pawła II pozwala stwierdzić, że dla papieża wolność jest po prostu formą istnienia człowieka jako osoby. Takie stwierdzenie ma daleko idące konsekwencje. Oznacza bowiem, iż człowiekowi jako istocie ontologicznie wolnej, tzn. wolnej w najgłębszej swej istocie, musi przysługiwać prawo do realizowania i korzystania z wolności w całokształcie życia codziennego. Wolność bowiem, w ramach codziennej egzystencji jest jedyną właściwą formą istnienia istoty bytowo wolnej, a taką istotą jest właśnie człowiek. Jaką zatem treść kryje w sobie prawo do wolności w ujęciu Jana Pawła II?

Papież w swoim wykładzie dotyczącym praw człowieka nie mówi o jednym prawie do wolności, ale wymienia cały katalog szczegółowych wolności. Wspomniano wcześniej, iż z dokumentów i przemówień papieża można sporządzić pewien katalog praw wolnościowych, takich jak: prawo do wolności słowa, nauki i kultury; myśli, sumienia i wyznania; wolność wyznawania religii i swoich poglądów na zewnątrz indywidualnie i zbiorowo, publicznie i prywatnie; wolność do wyboru określonego stanu lub zawodu; do swobodnego zakładania

¹ Jan Paweł II, *Chcesz służyć pokojowi szanuj wolność. Orędzie na Międzynarodowy Dzień Pokoju 1 I 1981* [w:], Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne*, t. IV, Warszawa 1984, s. 11.

² Por. *ibidem*, s. 12.

³ *Ibidem*, s. 11.

rodziny przy zapewnieniu warunków jej bytu; wolność zrzeczeń i zebrań; wolność w zakresie swobodnego poruszania się, podróżowania wewnątrz i na zewnątrz własnego kraju; wolność w wyborze miejsca zamieszkania; swoboda wyboru ustroju politycznego państwa, do którego się przynależy⁴.

Zasygnalizowane powyżej brzmienie prawa do wolności, w niektórych dokumentach i przemówieniach papieża, wyraźnie wskazuje, że jego szczegółowa treść nie wyraża się tylko i wyłącznie w gwarancji ochrony przed przymusem i koniecznością, ale jest o wiele bogatsza. Implikuje ona w sobie płaszczyzny wolności bardziej szczegółowych. Wszystkie wolności, o których mówi Jan Paweł II, można ująć w kilku zasadniczych płaszczyznach.

Pierwszą z nich jest płaszczyzna kulturowa. Kultura jest rozumiana przez papieża bardzo szeroko. Należą do niej wszystkie te przedsięwzięcia, które prowadzą do umacniania autonomii osoby, do jej rozwoju duchowego, intelektualnego i moralnego, a więc do tworzenia szeroko pojętego humanizmu⁵. W tej płaszczyźnie można umieścić następujące wolności, o których mówi Jan Paweł II: wolność własnych przekonań i opinii, możliwość ich wyrażania na zewnątrz, wolność poszukiwań naukowych, twórczości artystycznej, kultywowania wartości własnej kultury etnicznej i regionalnej, wolności słowa itp.⁶

Drugą jest płaszczyzna małżeńsko-rodzinna uznana przez papieża za szczególnie ważną. Jest to bowiem środowisko, gdzie szczególną troską, opieką i szacunkiem obdarzana jest ludzka miłość i rodzina jako miejsce przekazywania nowego życia i wychowania człowieka. W jej ramach umieścić należy następujące wolności, które podnosi Jan Paweł II: wyboru określonego stanu życia, wolności zawarcia małżeństwa i założenia rodziny, wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, braku jakiegokolwiek ingerencji w sprawy

⁴ Por. Jan Paweł II, *Orędzie do Organizacji Narodów Zjednoczonych 2 X 1979*, [w:] Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne*, t. II, Warszawa 1982, n. 13.

⁵ Por. Jan Paweł II, *Kultura służy wyniesieniu człowieka i rozwojowi współpracy między narodami. Przemówienie do intelektualistów 15 v 1982*, [w:] Jan Paweł II, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia homilie*, Rzym 1986, s. 150–158.

⁶ Por. Jan Paweł II, *Orędzie do Organizacji Narodów Zjednoczonych...*, op. cit., n. 13.

małżeńsko-rodzinne, wolność od ograniczeń w zakresie planowania potomstwa itp.⁷

Kolejną płaszczyzną wolności, bardziej szczegółowych, stanowi sfera społeczno-gospodarcza, która w szczególny sposób uświadamia, że człowiek jest celem życia gospodarczego i społecznego i jako podmiotowi tego życia przysługują mu wolności: podejmowania i wyboru pracy, wolność zrzeszania się i gromadzenia, swobodnego poruszania się, wolność od wszelkich form bezprawnego zatrzymania, aresztowania i uwięzienia itp.⁸

Czwartą zaś jest płaszczyzna polityczna, w ramach której można mówić o takich prawach wolnościowych, na które zwraca uwagę Jan Paweł II w szczególny sposób: wolność zapatrywań politycznych, przynależności do partii, udziału w życiu politycznym, wolności emigracji i imigracji, prawa do azylu politycznego itp.⁹

W ramach formułowanych przez papieża praw wolnościowych mieści się jeszcze jedna płaszczyzna wolności bardziej szczegółowych. Jest nią płaszczyzna religijna. Została ona umieszczona na ostatnim miejscu nie dlatego, że jest najmniej ważna, ale dlatego, iż w nauczaniu społecznym Jana Pawła II uważana jest ona za podstawową wśród innych – wolność ta jest nierozzerwalnie związana z innymi i stanowi rację bytu wszystkich praw. Mówi o tym Jan Paweł II: „Wolność sumienia i religii jest pierwszym i niezbywalnym prawem osoby ludzkiej; a nawet więcej, można powiedzieć, że w stopniu, w jakim dotyka ona najbardziej intymnej sfery ducha, podtrzymuje głęboko zakotwiczoną w każdej osobie rację bytu innych wolności”¹⁰.

2. Przedmiotowa treść prawa do wolności religijnej

Wspomniano już wcześniej, że 2 grudnia 1978 roku, a więc tuż po swoim wyborze na papieża, Jan Paweł II wygłosił słynne Orędzie do Sekretarza Generalnego ONZ z okazji trzydziestej rocznicy

⁷ Por. ibidem, n. 13.

⁸ Por. ibidem, n. 13.

⁹ Por. ibidem, n. 13.

¹⁰ Jan Paweł II, *Chcesz służyć pokojowi...*, op. cit., s. 11.

ogłoszenia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Tytuł tego Orędzia zawiera zasadniczą tezę, którą poddajemy analizie w obecnej wypowiedzi: „Wolność religijna podstawą praw ludzkich”¹¹. Chodzi zatem o fakt, iż wolność religijna jest podstawą nie tylko praw wolnościowych, ale wszystkich praw należnych osobie¹². Aby zrozumieć istotę tej tezy należy w pierwszej kolejności dokonać analizy przedmiotowej treści prawa do wolności religijnej w ujęciu Jana Pawła II.

Wspomniano powyżej, że w ramach nauki o prawach przysługujących człowiekowi Jan Paweł II bardzo dobitnie podkreśla prawo do wolności¹³. Zawiera ono w sobie kilka płaszczyzn szczegółowych wolności, w tym także płaszczyznę wolności religijnej¹⁴, która jest zatem także jednym z fundamentalnych praw osoby ludzkiej¹⁵.

Biorąc pod uwagę rozumienie wolności przez Jana Pawła II, która jak wspomniano rozumiana jest jako wolność „do” i „od”, w sferze wewnętrznej i zewnętrznej, przedmiotem wolności religijnej jest dla papieża w pierwszej kolejności sfera osobistych przekonań religijnych zgodnie z przekonaniem własnego sumienia. Wiąże się to, w ujęciu Jana Pawła II, z moralnym obowiązkiem szukania prawdy. W tym miejscu papież niejako potwierdza treść dokumentu soborowego, a mianowicie „deklarację o wolności religijnej”. Jego stwierdzenie jest w tej kwestii jednoznaczne:

Wolność, którą człowiek został obdarzony przez Stwórcę, polega na stałej zdolności do rozumnego poszukiwania prawdy oraz do przyłgnięcia sercem do dobra, do którego człowiek tęskni w sposób naturalny, nie podlegając przy tym żadnym formom nacisku, przymusu lub przemocy. W zakres godności osoby wchodzi możliwość odpowiedzi na imperatyw moralny własnego sumienia w poszukiwa-

¹¹ Por. Jan Paweł II, *Wolność religijna podstawą praw ludzkich. Orędzie do Sekretarza Generalnego ONZ 2 X 1978*, [w:] Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne*, t. II, Warszawa 1982, s. 50–54.

¹² Ibidem, s. 52.

¹³ Por. Jan Paweł II, *Chcesz służyć sprawie pokoju – szanuj wolność. Orędzie na Międzynarodowy Dzień Pokoju 1981*, [w:] Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne*, t. IV, Warszawa 1984, s. 11.

¹⁴ Ibidem, s. 11.

¹⁵ Por. Jan Paweł II, *Wolność religijna podstawą...*, op. cit., s. 52.

niu prawdy. Prawda zaś, której, jak podkreślił Sobór Watykański II, trzeba szukać w sposób zgodny z godnością osoby ludzkiej i z jej naturą społeczną /Dignitatis humanae, 3/ nie inaczej się narzuca, jak tylko siłą samej prawdy /tamże, 1/¹⁶.

Sfera osobistych przekonań religijnych, własnego wyboru wiary i wierzeń jako przedmiotu wolności religijnej sięga bardzo daleko. Oparta jest bowiem na prawdzie, którą człowiek odnalazł. Stąd stwierdzenie papieża, że „cywilne i społeczne prawo do wolności religijnej, dotyka najgłębszej sfery duszy... chodzi tu bowiem o poszanowanie zazdrośnie strzeżonej autonomii osoby i umożliwienia jej postępowania według własnego sumienia, zarówno w wyborach dotyczących życia osobistego, jak i życia społecznego”¹⁷. Sfera osobistych, wewnętrznych, religijnych, a także światopoglądowych przekonań jest dla papieża pierwszym i podstawowym wymiarem prawa do wolności religijnej.

Analiza nauczania społecznego Jana Pawła II pozwala wnioskować, iż przedmiotowa treść tego prawa dotyczy także sfery zewnętrznej. Dla papieża jest to sprawą oczywistą, a wynika z faktu, że religia polega nie tylko na wewnętrznych aktach, przez które człowiek bezpośrednio ustosunkowuje się do Boga, ale także na aktach zewnętrznego wyznawania wiary. Przedmiotem prawa do wolności religijnej jest zatem cała sfera zewnętrznego zachowania człowieka, włącznie z manifestacją swej postawy kultycznej wyrażającej się w praktykach publicznych, a także codzienna egzystencja której oparcie stanowią zasady wynikające z przyjętej wiary¹⁸. Stąd bardzo mocne stwierdzenie Jana Pawła II:

Państwo nie może rozciągać swej kompetencji, pośrednio lub bezpośrednio, na sferę religijnych przekonań ludzi. Nie może ono rościć sobie prawa do narzucania bądź zabraniań poszczególniej osobie lub wspólnocie wyznawania i publicznego praktykowania wiary. W tej dziedzinie władze cywilne mają obowiązek zagwarantowania tego, by prawa poszczególnych ludzi i wspólnot w zakresie

¹⁶ Jan Paweł II, *Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia. Orędzie na Światowy Dzień Pokoju. 1 I 1988.*, tekst polski, Warszawa 1988, s. 6.

¹⁷ Ibidem, s. 7.

¹⁸ Por. Jan Paweł II, *Wolność religijna podstawą...*, op. cit., s. 53.

wolności religijnej były w jednakowej mierze szanowane, a jednocześnie czuwania nad sprawiedliwym porządkiem publicznym¹⁹.

Przedmiotem prawa do wolności religijnej w nauczaniu Jana Pawła II jest zatem sfera osobistych, wewnętrznych przekonań religijnych oraz ich uzewnętrznianie jako forma wyznawania wiary. Przedmiot ten należy widzieć zarówno w aspekcie pozytywnym, jako możliwość wolnych wyborów i zachowania, oraz w aspekcie negatywnym jako wolność od wszelakich form przymusu w tej sferze. Jeśli bowiem w nauczaniu papieża człowiek ma prawo do swobodnych wyborów wiary, a podstawą jest prawda własnego sumienia, to tym samym ma prawo być wolnym od wszelkiego rodzaju przymusu, który skłaniałby go do przyjmowania wierzeń przeciwnych jego osobistym przekonaniom. Nie może zatem człowiek być zmuszony do tego, aby postępować wbrew swemu sumieniu, ponieważ nie będąc wolnym od przymusu zewnętrznego nie może on podejmować właściwych wyborów. Negatywny aspekt wolności religijnej w ujęciu papieża wyraża się także w wolności od jakiegokolwiek przymusu dotyczącego zewnętrznych aktów kultu. Człowiekowi bowiem nie można zabronić wykonywania aktów kultu, ani zmuszać go do wykonywania innych czynności niezgodnych z jego przekonaniem²⁰.

3. Wolność religijna podstawą innych wolności

Tak rozumiane prawo do wolności religijnej jest w ujęciu Jana Pawła II podstawą wszystkich innych wolności. Jak udowadnia papież swoją tezę?

Uzasadnienie tego poglądu zgodne jest z zasadą podkreślającą, iż podstawową wartością człowieka, sięgającą najgłębszych jego wymiarów, sfery najbardziej osobistej, bo wewnętrznej, a tym samym także duchowej, jest świat osobistych przekonań ujętych w tzw. światopoglądzie. Jest to zawsze wewnętrzne opowiadanie się po stronie prawdy i dobra. Ma ono charakter wolności. Jan Paweł II tak to ujmuje:

¹⁹ Jan Paweł II, *Wolność religijna warunkiem...*, op. cit., s. 7.

²⁰ Por. ibidem, s. 7.

Istota wolności tkwi we wnętrzu człowieka...Człowiek jest wolny, ponieważ posiada zdolność opowiedzenia się po stronie prawdy i dobra. Jest wolny ponieważ ma zdolność wyboru, będąc od wewnątrz poruszony i naprowadzony, a nie pod wpływem ślepego popędu wewnętrznego lub też zgoła przymusu zewnętrznego. Być wolnym to móc i chcieć wybierać; to żyć zgodnie ze swym sumieniem²¹.

Opowiadanie się, czyli owa wewnętrzna wolność, ma także zawsze za przedmiot w jakimś sensie relację do Boga. Nawet bowiem odrzucenie Boga, jeśli płynie z przekonania, jest relacją człowieka do Boga. Najgłębszym zatem wymiarem ludzkim jest wewnętrzny stosunek człowieka do Boga. Z tego duchowego, wewnętrznego wymiaru biorą początek wszystkie inne wymiary człowieka świadczące o jego wielkości. Tutaj też człowiek w sferze swojego wnętrza doświadcza swojej najgłębszej wolności²². Jan Paweł II stwierdza:

Człowiek nie może być prawdziwie wolnym, ani służyć sprawie rozwoju prawdziwej wolności, jeżeli nie uznaje i nie przeżywa transcendencji swego istnienia w stosunku do świata i swojej łączności z Bogiem... W ten sposób pełna wolność człowieka zasadza się na głębszej płaszczyźnie: na płaszczyźnie otwarcia się na Boga²³.

Wolność zatem, w tej najbardziej intymnej, wewnętrznej i duchowej sferze, jest jak gdyby najgłębszym wymiarem i najwyższą formą wolności. A ponieważ dotyka ona zawsze w jakimś sensie relacji człowieka do prawdy tzn. do Boga, jest tym samym wolnością religijną. W tym właśnie sensie wolność religijna, jako najgłębszy wymiar wolności człowieka, staje się podstawą innych wolności i swobód. Praktycznie też biorąc pod uwagę przedmiotową treść prawa do wolności religijnej, a mianowicie, iż jest nim zarówno sfera osobistych, wewnętrznych, religijnych przekonań, jak również ich uzewnętrzniania oraz swobodne działania w zakresie religijności wspólnot i kościołów, zagrożenie tego prawa jest jednocześnie zagrożeniem i godzeniem w inne wolności człowieka. I tak dla przykładu odebranie

²¹ Ibidem, s. 126.

²² Ibidem, s. 126.

²³ Ibidem, s. 132.

człowiekowi prawa do wolności religijnej w formie wyboru własnych religijnych przekonań jest praktycznie odebraniem innych wolności, takich jak: wolność poszukiwania prawdy, wolność własnych przekonań, wyboru określonego światopoglądu itp.

Podobne konsekwencje ma także zanegowanie prawa do wolności religijnej w aspekcie zewnętrznym, a więc tym, który dotyczy jej uzewnętrznienia i układania swojego życia prywatnego i rodzinnego zgodnie z zasadami własnej wiary. Odmówienie zatem człowiekowi wolności uzewnętrzniania swej wiary i religijności, to jednocześnie odebranie osobie takich wolności jak: wypowiedziania własnych przekonań, poglądów, twórczości kulturowej, postępowania zgodnego z wyznawanymi wartościami i przekonaniem itp.

Zaprzeczenie i zanegowanie wreszcie prawa do wolności religijnej w sferze wolności działania wspólnot religijnych pozostaje w ścisłym związku z wieloma innymi wolnościami, takimi jak chociażby wolność głoszenia i przekazywania prawdy w formie słownej i pisanej, dostępu do środków społecznego przekazu myśli, działalności wspólnot religijnych zgodnie z własnymi przekonaniem w dziedzinie wychowania i pracy charytatywnej, tworzenia instytucji i stowarzyszeń wychowawczych, kulturowych i oświatowych.

W życiu zatem codziennym zależność pomiędzy wolnością religijną a innymi wolnościami należnymi człowiekowi jest daleko idąca, łatwo dostrzegalna i jako taka nie wymaga głębszego uzasadnienia. Można zatem powiedzieć, że życie codzienne potwierdza tezę Jana Pawła II dotyczącą faktu, iż wolność religijna jest podstawą wszystkich innych wolności²⁴.

W podsumowaniu tego punktu należy raz jeszcze powtórzyć, że dla Jana Pawła II wolność religijna jest podstawą innych wolności w tym sensie, iż z jednej strony sama w sobie jest ona najgłębszym i najbardziej osobistym wymiarem wolności, a tym samym „w stopniu, w jakim dotyka ona najbardziej intymnej sfery ducha, podtrzymuje głęboko zakotwiczoną w każdej osobie rację bytu innych wolności”²⁵, z drugiej zaś strony, biorąc pod uwagę sam jej przedmiot, który dotyczy sfery wewnętrznej i zewnętrznego zachowania się człowieka,

²⁴ Por. *ibidem*, s. 127.

²⁵ *Ibidem*, s. 127.

praktycznie zawiera on w sobie inne podstawowe wolności człowieka. Stąd należy w pełni zgodzić się z stwierdzeniem papieża:

Cywilne i społeczne prawo do wolności religijnej, dotykając najgłębszej sfery duszy, staje się niejako punktem odniesienia i probierzem innych wolności. Chodzi tu bowiem o poszanowanie zazdrośnie strzeżonej autonomii osoby i umożliwienie jej postępowania według własnego sumienia, zarówno w wyborach dotyczących życia osobistego, jak i życia społecznego²⁶.

4. Wolność religijna podstawą wszystkich praw człowieka

Głębsza analiza nauczania społecznego Jana Pawła II dotyczącego praw człowieka, pozwala wnioskować, iż związek wolności religijnej z innymi prawami osoby ludzkiej sięga jeszcze dalej, tzn. że jest nie tylko podstawą innych wolności, ale wszystkich praw. W tym miejscu należy zatem przypomnieć, że w nauczaniu społecznym Jana Pawła II odnaleźć można trzy kategorie praw człowieka, a mianowicie: wolnościowe, społeczne i solidarnościowe. Pierwsza z tych kategorii gwarantuje osobie ludzkiej katalog szczegółowych wolności nieodzownych do realizowania własnej podmiotowości. Katalog tych wolności został omówiony wcześniej przy charakterystyce przedmiotowej treści prawa do wolności. Dwie kolejne kategorie to zespół wymagań, które człowiek może stawiać społeczności państwowej – prawa społeczne oraz międzynarodowej – prawa solidarnościowe, aby zapewniły mu odpowiedni poziom życia w sferze polityczno-gospodarczo-społecznej. Jan Paweł II widzi powiązanie wszystkich kategorii praw z wolnością religijną. Raz jeszcze zatem powtórzmy, iż nie chodzi tylko o fakt, że wolność religijna jest podstawą innych praw wolnościowych, ale wszystkich praw należnych osobie ludzkiej. Stanowisko to jest wprost wyrażone w tytule wspomnianego Orędzia do Sekretarza Generalnego ONZ: „Wolność religijna podstawą praw ludzkich”.

Uzasadnienie tak daleko idącego związku opiera się na zagadnieniu godności osoby ludzkiej i zakorzenionej w niej wolności. Powszechnie wiadomo, iż Jan Paweł II za podstawę, źródło i rację usprawiedliwiająca prawa człowieka przyjmuje godność osobową te-

²⁶ Jan Paweł II, *Wolność religijna warunkiem...*, op. cit., s. 7.

goź człowieka. Stoi on na stanowisku, że wszelka analiza dotycząca praw człowieka „musi koniecznie wychodzić z tych samych przesłanek, mianowicie, że każdy byt ludzki posiada godność”²⁷. Szczególnie encyklika *Redemptor hominis* jest głęboką analizą godności osoby ludzkiej. Pojęcie godności oznacza dla Jana Pawła II szczególną wartość człowieka. Uzasadnienie tak rozumianej godności przebiega w nauczaniu papieża nie tylko w płaszczyźnie przyrodzonej, co oznacza, iż wartość człowieka określana jest takimi elementami jak: wolność, świadomość i odpowiedzialność, ale przebiega ona przede wszystkim w płaszczyźnie nadprzyrodzonej, to znaczy, że wartość osoby określana jest jej pochodzeniem od Boga, podobieństwem do Niego, a także faktem Wcielenia i Odkupienia²⁸.

Dla Jana Pawła II jest sprawą oczywistą, iż częścią natury tak rozumianej osoby, która posiada swoją niezbywalną godność, jest wolność, która jest niejako znakiem rozpoznawczym godności osoby. Oznacza to, że wolność nie jest tylko i wyłącznie wartością i dobrem, które jest należne człowiekowi, ale elementem konstytuującym pojęcie osoby. Jest to diametralnie coś innego, niż przyznanie człowiekowi wolności jako jego stylu życia. Jan Paweł II mówiąc o wolności jako elemencie konstytuującym osobę idzie jeszcze dalej w swoich przemyśleniach podkreślając, iż jest ona „źródłem, z którego płynie godność ludzka; jest wzniosłym znakiem obrazu Bożego w człowieku. Została nam dana i udzielona jako nasze własne powołanie”²⁹. Takie ujęcie każe widzieć wolność już nie tylko jako cechę mającą swój fundament w godności, ale jako źródło tej godności, tzn. jako element konstytuujący tę godność. Wolność człowieka nie jest zatem tylko konsekwencją posiadanej godności, ale jest jej elementem twórczym. W niej po prostu godność jest „zakodowana” i w niej godność ta się wyraża.

Wolność jest zatem elementem, który wyznacza godność człowieka. Jeśli zatem twierdzi się, iż podstawą praw ludzkich jest godność, a ta z kolei konstytuowana jest przez wolność, to jest sprawą oczy-

²⁷ Jan Paweł II, *Orędzie do Organizacji Narodów...*, op. cit., n. 12.

²⁸ Por. Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*. Tekst polski, Warszawa 1979, n. 9, 12.

²⁹ Jan Paweł II, *Wolność religijna podstawą...*, op. cit., s. 52.

wistą, iż najgłębszym uzasadnieniem praw jest właśnie wolność. Taki jest tok wyводу Jana Pawła II. W tym miejscu należy jednak pójść jeszcze dalej śledząc rozumowanie papieża. Jeśli zatem źródłem i usprawiedliwieniem praw należnych osobie ludzkiej jest wolność, która konstytuuje pojęcie godności osoby, a najgłębszym wymiarem wolności jest z kolei wolność religijna, o czym była mowa w analizach poprzedniego punktu, to jest sprawą oczywistą, iż dla Jana Pawła II wolność religijna jest właśnie podstawą wszystkich praw. W tym kontekście należy widzieć wolność religijną jako podstawę praw człowieka w ujęciu papieża – będąc najgłębszym wymiarem wolności, tej wolności, która z kolei konstytuuje godność osoby, sama staje się w ten sposób podstawą wszystkich należnych osobie praw: wolnościowych, społecznych i solidarnościowych.

Praktycznie też biorąc pod uwagę współczesną rzeczywistość można w pełni zasadnie twierdzić, że każde dzisiejsze godzenie w wolność religijną jest godzeniem w inne prawa, a w konsekwencji także w ludzką godność. Dlatego Jan Paweł II stwierdza:

Mówiłem też o wolności religijnej, ponieważ dotyczy ona relacji osoby do Boga i jest w szczególny sposób związana z innymi prawami człowieka. Jest ściśle związana z prawem do wolności sumienia. Jeżeli sumienie nie jest w społeczeństwie bezpieczne, wówczas wszystkie prawa są zagrożone³⁰.

Potwierdzeniem tego stanu rzeczy jest współczesna rzeczywistość. Uświadamia ona w szczególny sposób, iż ile razy godzi się w wolność religijną, rozumianą bardzo szeroko jako wolność do świata swoich przekonań i własnego światopoglądu, tyle razy godzi się także w inne prawa już nie tylko wolnościowe, ale także społeczne i solidarnościowe, takie jak: prawo do własnych poglądów, wyrażania ich na zewnątrz, życia własnego opartego na wyznawanym światopoglądzie, aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym, awansu społecznego, piastowania stanowisk publicznych, a nawet nienaruszalności cielesnej, własnego mieszkania i własności, obszaru zamieszkania, narodowości itp. Z kolei poszanowanie tego najbardziej osobistego prawa

³⁰ Jan Paweł II, *Wolność musi być oparta na prawdzie. Przemówienie w Nowym Jorku 3 X 1979* [w:], Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne*, t. II, Warszawa 1982, s. 335.

jest w gruncie rzeczy poszanowaniem wielu innych wolności, a także wszystkich podstawowych praw należnych osobie ludzkiej.

Uwagi końcowe

a/ W ramach praw człowieka szczególne miejsce w nauczaniu Jana Pawła II zajmuje prawo do wolności wyrażające w swej przedmiotowej treści katalog szczegółowych wolności w różnych płaszczyznach współczesnego życia

b/ Fundamentalne miejsce wśród tych praw wolnościowych zajmuje prawo do wolności religijnej rozumiane jako prawo do świata własnych przekonań w oparciu o sumienie poszukujące prawdy.

c/ Tak rozumiane prawo do wolności jest podstawą wszystkich praw wolnościowych. Wolność religijna jest bowiem najgłębszym wymiarem wolności.

d/ W tym ujęciu prawo do wolności jest też racją i podstawą wszystkich praw. Wolność bowiem konstytuuje pojęcie godności osoby, która to godność jest z kolei podstawą praw. Konstytuując podstawę praw sama staje się ich podstawą. Ponieważ z kolei najgłębszym wymiarem wolności jest wolność religijna ona w ostateczności staje się podstawą wszystkich praw.

ks. Henryk Skorowski

Religious freedom as a basis of human rights in the teachings of Pope John Paul II

Keywords

John Paul II, human rights, religious freedom

Abstract

The teachings of John Paul II bring many important and new elements into the development of the human rights issues in the context of the social thought of the Church. Today he is considered the pope of the human rights. The article concerns one of the newest and qualitatively important aspects of the human rights issues from the perspective of John Paul II's teachings: religious freedom as a basis of all freedom rights.

Glaubensfreiheit als eine Grundlage der Menschenrechte in der Lehre von Johannes Paul II

Schlüsselwörter

Johannes Paul II, Menschenrechte, Glaubensfreiheit

Zusammenfassung

Die Lehre von Johannes Paul II trägt viele neue und wichtige Aspekte zur Entwicklung der Problematik der Menschenrechte im Rahmen der sozialen Ideen der Kirche bei. Viele halten ihn schon heute für einen Menschenrechtspapst. Dieser Artikel betrifft einen der neuen und qualitativ wichtigen Aspekte der Problematik der Menschenrechte in der Lehre von Johannes Paul II – Glaubensfreiheit als Grundlage aller Freiheitsrechte.

Религиозная свобода как основа прав человека в науках Иоанна Павла II

Ключевые слова

Иоанн Павел II, права человека, религиозная свобода

Резюме

Наука Иоанна Павла II вносит много и новых элементов в развитие проблематики прав человека на основе общей мысли Костела. На протяжении многих лет его считают уже сегодня папой прав человека. Статья касается одного из новых и естественно важных аспектов проблематики прав человека с перспективы Иоанна Павла II – религиозной свободы как основы всех освободительных прав.